

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра цивільного, господарського та екологічного права

Вибіркова навчальна дисципліна:

Корпоративне право

Тема 2. Види корпоративних підприємств

професор кафедри ЦГЕП

Лектор:

доктор юридичних наук, професор Чабаненко М.М.

Розробники: Чабаненко М.М.

Для студентів напрямів підготовки:

Доступне для завантаження на сайті кафедри:

для магістрів спеціальності 081 «Право»

<https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=6876>

План лекції:

1. Заснування та припинення підприємницьких товариств, їх реєстрація та перереєстрація
2. Особливості правового статусу окремих видів корпорацій
3. Правовий режим майна підприємницьких товариств

Література:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // ВВР. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-ІУ // Вісник Верховної Ради України. — 2003. — № 18—22. — Ст. 144.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 13-14, № 15-16, N 17, ст.112.
5. Про господарські товариства. Закон України від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – №49. – Ст. 482.
6. Про акціонерні товариства. Закон України від 17 вересня 2008 р. // ВВР. – 2008. – N 50 – 51. – Ст. 384.
7. Щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів: Верховний Суд; Лист від 06.02.2007 № 1-5/218 // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_218700-07.
8. Рекомендації президії Вищого господарського суду України «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28. 12. 2007 №04-5/14. / Режим доступу: www.scourt.gov.ua/clients.
9. Господарське право (Загальна частина) : підручник / за ред. В.С. Щербини, В. В. Резнікової. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 588 с.
10. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. 400 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_pravo/Korporatyvne-pravo-2018.--400-s.-Harahonych-ta-in.pdf
11. Корпоративне право: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання) О. І. Харитонова, Л. І. Галупова. Одеса : Фенікс, 2019. 108 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Kharytonova-O.-I.-Halupova-L.-I.-Korporatyvne-pravo.pdf18

Вступ

Заснування і припинення підприємницьких товариств, особливості їх правового статусу, правовий режим їх майна регулюються нормами Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про кооперацію», «Про захист економічної конкуренції», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та інших нормативно-правових актів, які регулюють корпоративні відносини.

1. Заснування та припинення підприємницьких товариств, їх реєстрація та перереєстрація

Поняття та ознаки підприємницьких товариств як юридичних осіб.

Чинним цивільним і господарським законодавством України (ЦК, ГК, закони «Про господарські товариства», «Про кооперацію» тощо) передбачено шість *основних базових організаційно-правових форм підприємницьких товариств*:

- а) повне товариство (ПТ);
- б) командитне товариство (КТ);
- в) товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ);
- г) товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ);
- д) акціонерне товариство (АТ);
- є) виробничий кооператив (ВК).

Товариством є організація, утворена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі в цьому товаристві (ч. 2 ст. 83 ЦК). Відповідно до ч. 1 ст. 163 ЦК, ч. 1 ст. 95 ГК **виробничим кооперативом** є добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків.

Статутом кооперативу та законом може бути передбачено участь у діяльності виробничого кооперативу на засадах членства також інших осіб. Підприємницькі товариства здійснюють підприємницьку діяльність з *метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками* (ст. 84 ЦК).

Підприємницькі товариства як учасники корпоративних правовідносин наділяються правами *юридичних осіб*. Відповідно до ст. 80 ЦК *юридичною особою* є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Важливою *ознакою підприємницького товариства як юридичної особи* є насамперед його *організаційна єдність*. Юридична особа – це, як правило, колективне утворення, певним чином організований колектив людей – організація, яка може мати внутрішню структуру, тобто складатися з окремих структурних підрозділів (відділів, філій тощо).

Організаційна єдність товариства як юридичної особи обумовлює можливість *виступу його в цивільному обороті від свого імені*. Кожна юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму. Юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування (ч. ч. 1 і 2 ст. 90 ЦК).

Від свого імені товариство набуває майнових прав і несе обов'язки, вступаючи в різноманітні цивільно-правові та інші відносини з іншими організаціями, установами та громадянами. Відповідно до ч.1 ст. 92 ЦК юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону.

Наявність відокремленого майна є істотною ознакою підприємницького товариства як юридичної особи. Кожна юридична особа повинна мати своє майно, відокремлене, по-перше, від майна своїх засновників та учасників; по-друге, від майна держави чи автономного утворення; територіальної громади; по-третє, від майна інших товариств та організацій.

Майно господарських товариств створюється за рахунок різних джерел:

- а) майна, переданого йому учасником товариства як вклад до статутного (складеного) капіталу;
- б) продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності;
- в) одержаних доходів;
- г) іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом (ч. 1 ст. 115 ЦК).

Наявність відокремленого майна товариства є основою його майнової самостійності як учасника майнових та особистих немайнових відносин.

Відчужуючи майно (вклад) у власність товариства, засновники (учасники) одержують певні майнові корпоративні права (брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди), здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку, встановленому законом, тощо). Але, учасники не мають права власності чи спільної власності на частки у статутному (складеному) капіталі товариства.

Здатність підприємницького товариства нести самостійну майнову відповідальність теж характеризує його як юридичну особу. Здатність юридичної особи від свого імені брати участь у цивільних правовідносинах, самостійно набувати майнових та особистих немайнових прав і нести обов'язки зумовлюють і самостійну відповідальність юридичної особи за своїми зобов'язаннями.

Відповідно до ст. 96 ЦК юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом.

Формами цивільно-правової відповідальності юридичної особи за порушення прийнятих нею зобов'язань є відшкодування збитків, сплата неустойки (штрафу чи пені), втрата завдатку чи повернення його у подвійному розмірі або позбавлення суб'єктивного цивільного права. За порушення господарських зобов'язань до підприємницьких товариств, як і до інших учасників господарських відносин, можуть застосовуватись оперативно-господарські та адміністративно-господарські санкції (статті 235 – 237, 238 – 239 ГК).

Наявність у підприємницького товариства відзначених ознак юридичної особи обумовлює *наділення його цивільною правоздатністю та дієздатністю*. Відповідно до ст. 91 ЦК юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

Юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії). Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації (ч. 4 ст. 87, ч. 4 ст. 91 ЦК). Державна реєстрація, підприємницьких товариств здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 р.

Залежно від порядку створення юридичні особи поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Підприємницькі товариства є юридичними особами приватного права.

Установчі документи та порядок заснування товариства.

Законодавством передбачається декілька способів виникнення юридичних осіб. Прийнято виділяти такі *основні способи утворення юридичної особи: розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний і договірний* ^[1].

Підприємницькі товариства як суб'єкти корпоративних відносин і як юридичні особи приватного права створюються в порядку, визначеному законом. Цей порядок встановлений, зокрема, у статтях 87 – 89 ЦК, статтях 56 – 58 ГК, Законі України від 15 травня 2003 р. «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», інших нормативно-правових актах.

Загальні засади створення юридичних осіб закріплені у статті 87 ЦК. Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово та підписуються всіма учасниками, якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою.

Порядок утворення юридичних осіб – суб'єктів господарювання передбачений у ст. 56 ГК: суб'єкт господарювання може бути утворений за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і громадян шляхом заснування нового, реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого суб'єкта господарювання з додержанням вимог законодавства. Суб'єкти господарювання можуть утворюватися шляхом примусового поділу (виділення) діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України. Установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, – статут (положення) суб'єкта господарювання (ч.1 ст. 57 ГК).

Цивільний кодекс (ч. 1 ст. 143, ч. 4 ст. 151, ч. 1 ст. 154, ч. 1 ст.120, ч. 1 ст. 134), і

Господарський кодекс (ч. 1 ст. 82) визнали, що *установчими документами акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю є їхні статuti, а установчими документами повного товариства та командитного товариства - засновницькі договори.*

Реорганізація та ліквідація підприємницьких товариств.

Підприємницькі товариства можуть створюватись не лише при заснуванні нового товариства, але й при реорганізації діючого (діючих) товариств та інших юридичних осіб. При цьому деякі з цих суб'єктів корпоративних відносин можуть одночасно припинити свою діяльність.

Хоч новий ЦК відмовився від терміну «реорганізація» юридичних осіб, проте ним оперує ГК (статті 56, 59), Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (ст. 33), Закон України «Про кооперацію» (ст. 28) та деякі інші нормативно-правові акти.

Реорганізація підприємницьких товариств пов'язана з правонаступництвом в їх правах та обов'язках, тобто з переданням всього майна, прав та обов'язків однією юридичною особою, яка припиняється, іншим юридичним особам- правонаступникам (ч. 1 ст. 104 ЦК).

Розрізняють п'ять форм реорганізації юридичних осіб: злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення.

Злиття має місце тоді, коли дві або декілька юридичних осіб припиняють свою діяльність і передають майно, права та обов'язки нововиниклій юридичній особі. **Приєднання** – це така форма реорганізації, при якій до однієї юридичної особи приєднуються зі своїм майном у широкому значенні одна чи декілька інших осіб, які з моменту приєднання вважаються такими, що припинили свою діяльність. Організація, до якої приєднались інші організації, зберігає свою назву і правовий статус. Отже, при приєднанні не відбувається створення нового суб'єкта цивільного права, як це має місце при злитті.

Поділом вважається таке припинення юридичної особи, при якому її майно, права та обов'язки розподіляються між двома або більше новоствореними юридичними особами. Законом передбачена можливість і примусового поділу юридичної особи - суб'єкта господарювання в разі порушення ним антимонопольного законодавства. Так, згідно зі ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції», якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку, органи Антимонопольного комітету України мають право прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище.

Виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб (ч. 1 ст. 109 ЦК). При виділі юридична особа, з якої виділяються нові суб'єкти цивільного права, не припиняє своєї діяльності, тому виділ вважається окремою формою реорганізації, при якій теж має місце правонаступництво. До виділу за аналогією застосовуються загальні та спеціальні правила щодо порядку припинення юридичної особи шляхом правонаступництва (ч.ч. 1, 2, 4 ст. 105, ст. 106, ст. 107, ч. 2 ст. 109 ЦК).

Перетворенням юридичної особи є зміна її організаційно-правової форми, наприклад, при перетворенні товариства з обмеженою відповідальністю у приватне АТ. У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи (ст. 108 ЦК).

Відповідно до ч. 1 ст. 59 ГК, ст. 106 ЦК та ч. 2 ст. 109 ЦК злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення юридичної особи здійснюється за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, – за рішенням суду або відповідних органів державної влади.

Підприємницьке товариство як юридична особа припиняється і в результаті її **ліквідації**, тобто *при відсутності правонаступництва в її правах та обов'язках*. Відповідно до ч.1 ст. 110 ЦК юридична особа ліквідується : 1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами; 2) за рішенням суду про визнання недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, встановлених законом. У випадках, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 110 ЦК, йдеться про *добровільне припинення (ліквідацію)* юридичної особи, а в п. 2 ч. 1 цієї статті – про *примусову ліквідацію* юридичної особи. З вимогою про примусову ліквідацію юридичної особи до суду може звернутись як її учасник, так і орган, що здійснює державну реєстрацію.

За ст. 19 Закону України «Про господарські товариства» товариство може бути також ліквідоване на підставі рішення суду за поданням органів, що контролюють діяльність товариства, у разі систематичного або грубого порушення ним законодавства.

Ліквідація товариства проводиться призначеною ним ліквідаційною комісією, а у разі припинення діяльності товариства за рішенням суду - ліквідаційною комісією, що призначається цим органом. Рішенням суду про ліквідацію юридичної особи обов'язки щодо проведення ліквідації юридичної особи можуть бути покладені на його учасників або орган, уповноважений установчими документами приймати рішення про ліквідацію юридичної особи (абз. 2 ч. 2 ст. 110 ЦК).

Якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог усіх кредиторів, юридична особа ліквідується в порядку, встановленому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р.

Порядок ліквідації юридичної особи та задоволення вимог кредиторів передбачені у статтях 111 і 112 ЦК.

Юридична особа вважається ліквідованою з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення (ч. 5 ст. 111 ЦК).

2. Особливості правового статусу окремих видів корпорацій Акціонерні товариства.

Згідно з ЦК та Законом «Про господарські товариства» АТ є одним із видів господарських товариств. Саме таку назву отримало товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями (ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Будучи корпорацією, АТ являє собою насамперед «об'єднання капіталів», яке покликане працювати на осіб, які його формують. Тому не можна абсолютно виключати в ньому й «об'єднання осіб», проявом якої є належна організованість АТ з визначенням його волі груповими інтересами індивідів, які входять до його складу – акціонерів.

Розглянуте вище дозволяють виокремити наступні властивості АТ як юридичної особи:

- а) АТ є підприємницьким товариством (часто його відносять до комерційних організацій, хоча ЦК України не поділяє юридичні особи на комерційні та некомерційні), тобто таким, основною метою діяльності якої є отримання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (ч. 1 ст. 84 ЦК);
- б) головною особливістю АТ є поділ його статутного капіталу на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості (ч. 1 ст. 152 ЦК, ч. 1 ст. 3 Закону «Про акціонерні товариства»);
- в) акції є цінними паперами, кожен з яких надає її власнику (акціонеру) рівний **обсяг** прав (корпоративних), але від кількості акцій (пакету акцій), що належать акціонеру, залежить і **обсяг** його прав.

Будучи юридичною особою, АТ має всі відомі ознаки юридичних осіб: організаційну єдність, майнову відокремленість, самостійну майнову відповідальність та участь у цивільному обороті від власного імені.

АТ, як будь-яка юридична особа, має печатку, може мати штамп та бланки зі своїм найменуванням, емблему, торговельну марку та інші засоби ідентифікації.

До наведеної характеристики АТ слід додати те, що воно має цивільні права та обов'язки для здійснення своєї *правоздатності*, яка за ст. 91 ЦК є загальною. Це надало можливості АТ, як і іншим юридичним особам, не вказувати у своєму статуті ті чи інші види діяльності, які воно здійснює чи має намір здійснювати. Однак, згідно із законодавством про фінансові установи, банки та кредитні організації, страхові компанії тощо вказані організації, створені в формі АТ, мають спеціальну правоздатність, тобто мають право здійснювати лише ту діяльність, які визначена для них законом та статутом, а в певних випадках – і ліцензією. Хоча в ЦК і Законі «Про акціонерні товариства» на це не вказується, але немає перешкод у статуті встановити види діяльності, якими займається АТ.

АТ вважається створеним з моменту його державної реєстрації в порядку, встановленому Законом «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Строк, на який створюється АТ, не обмежується, за виключенням прямої вказівки на це в його статуті (ч.3 ст.3 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Типи АТ. Згідно зі ст. 5 Закону «Про акціонерні товариства» в Україні існують два типи АТ: *публічні та приватні*. Відмінності між цими типами АТ стосуються:

- (1) кількісного складу акціонерів;
- (2) розміщення акцій;
- (3) порядку їх обороту.

1). Кількісний склад акціонерів приватного АТ не може перевищувати 100 акціонерів. Кількісний склад публічного АТ не обмежується. Як приватне, так і публічне АТ може створюватися однією особою (або складатися з однієї особи).

2). Публічне АТ може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій. Приватне АТ може здійснювати тільки приватне розміщення акцій. У разі прийняття загальними зборами приватного АТ рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства – з приватного на публічне.

3). Оборот акцій публічного АТ здійснюється без всяких обмежень. Згідно з ч. 1 ст. 7 Закону «Про акціонерні товариства» акціонери публічного АТ можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів та товариства. Згідно зі ст. 24 Закону «Про акціонерні товариства» акції перебувають в біржовому обороті, тобто правочини з ними укладаються на біржі. Публічне АТ зобов'язане пройти процедуру лістингу та залишатися у біржовому реєстрі принаймні на одній фондовій біржі. Укладання договорів купівлі-продажу акцій публічного АТ, яке пройшло процедуру лістингу на фондовій біржі, здійснюється лише на цій фондовій біржі.

Навпаки, акції приватного АТ не можуть купуватися та/або продаватися на фондовій біржі, за винятком продажу шляхом проведення на біржі аукціону.

Існує ще одна особливість обороту акцій приватного АТ – з врахуванням переважного права акціонерів цього АТ на придбання відчужуваних акцій, якщо це передбачено його статутом (ч. 2 ст. 7 Закону «Про акціонерні товариства»).

4). На приватне АТ, на відміну від публічного, не покладається обов'язок по опублікуванню його фінансової інформації та інформації про афілійованих осіб.

Навпаки, публічне АТ мусить щорічно публікувати в засобах масової інформації річний звіт, бухгалтерський баланс, рахунок прибутків та збитків тощо. Згідно з ч. 3 ст. 78 Закону «Про акціонерні товариства» публічне АТ не тільки має надавати таку інформацію акціонерам, Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку, оприлюднювати її, а й зобов'язане мати власну веб-сторінку в мережі Інтернет, на якій розміщується інформація, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства, а також інформація, визначена пунктами 1-3, 5, 6, 10, 11, 13-16 ч.1 ст. 77 цього Закону.

5). Річна звітність лише публічного АТ підлягає обов'язковій аудиторській перевірці (ч. 1 ст. 75 Закону «Про акціонерні товариства»).

6). Існують і деякі особливості корпоративного управління в приватному АТ. Так, згідно з ч. 5 ст. 42 Закону «Про акціонерні товариства» статутом такого АТ можуть бути передбачені інші питання, ніж зазначені в цій статті, рішення щодо яких приймаються трьома чвертями голосів акціонерів від загальної їх кількості,

Товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю.

Одним із видів господарських товариств, які наділяються статусом юридичної особи приватного права, є товариства з обмеженою (ТОВ) або додатковою (ТДВ) відповідальністю. Поширеність у господарській практиці товариств з обмеженою відповідальністю обумовлено зокрема тим, що вони є найбільш доцільною і зручною правовою формою ведення малого або середнього бізнесу одним або невеликою групою підприємців.

Поняття *товариства з обмеженою відповідальністю* визначене у ч. 1 ст. 140 ЦК і ч. 1 ст. 50 Закону України «Про господарські товариства». Товариством з обмеженою відповідальністю є засноване одним або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких встановлений статутом.

Особливості правового статусу товариства з обмеженою відповідальністю полягає в тому, що за рахунок статутного капіталу та іншого майна ТОВ відповідає за своїми зобов'язаннями самостійно як юридична особа. Ця відповідальність є, за загальним правилом, повною (зокрема, у формі відшкодування контрагентам заподіяних збитків), якщо тільки за даним видом зобов'язань не передбачено обмеженої відповідальності товариства. Як зазначено у ч. 2 ст. 140 ЦК, учасники ТОВ не відповідають за його зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх вкладів.

В абз. 2 ч. 2 ст. 140 ЦК та ч. 2 ст. 50 Закону «Про господарські товариства» зазначено, що учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників.

Учасниками ТОВ можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Максимальна кількість учасників такого товариства встановлюється законом. Відповідно до абз. 2 ст. 50 Закону «Про господарські товариства» максимальна кількість учасників ТОВ може досягти 10 осіб.

Після перевищення цієї кількості ТОВ підлягає перетворенню на акціонерне товариство протягом одного року, а зі спливом цього строку – ліквідації у судовому порядку, якщо кількість його учасників не зменшиться до встановленої межі (ч. 1 ст. 141 ЦК). Вимога про ліквідацію ТОВ у зв'язку з перевищенням кількісного складу учасників може бути пред'явлена до суду органом, що здійснює державну реєстрацію, або за поданням інших органів, які контролюють діяльність товариства (п. «в» ч. 4 ст. 19 Закону «Про господарські товариства»).

Щодо ТОВ, створеного однією особою, законом (ч. 2 ст. 141 ЦК) передбачено, що товариство з обмеженою відповідальністю не може мати єдиним учасником інше господарське товариство, учасником якого є одна особа. Особа може бути учасником лише одного ТОВ, яке має одного учасника.

Якщо товариство з обмеженою відповідальністю засновується кількома особами, ці особи в разі необхідності визначення взаємовідносин між собою щодо створення товариства укладають *засновницький договір* у письмовій формі, в якому встановлюється порядок заснування товариства; умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства; розмір статутного капіталу, який повинен становити не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, діючої на момент створення товариства; частки у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови. Договір про заснування ТОВ не є установчим документом, тому подання цього договору при державній реєстрації товариства не є обов'язковим (ст. 142 ЦК).

Установчими документами при створенні ТОВ є його *статут*, який зі всіма наступними змінами зберігається в органі, що здійснив державну реєстрацію товариства і є відкритим для ознайомлення.

Учасники ТОВ беруть участь в управлінні справами товариства та вирішенні найважливіших питань його діяльності через *загальні збори*, які є вищим органом управління товариством. Загальні збори складаються з учасників товариства або призначених ними представників, які можуть бути постійними або призначеними на певний строк. Учасник має право у будь-який час замінити свого представника у загальних зборах або передати свої повноваження на зборах іншому учаснику або його представникові.

Відповідно до ч. 4 ст. 145 ЦК до виключної компетенції загальних зборів учасників ТОВ належать:

- 1) визначення основних напрямів діяльності товариства, затвердження його планів та звітів про їх виконання;
- 2) внесення змін до статуту товариства, зміна розміру його статутного капіталу;
- 3) створення та відкликання виконавчого органу товариства;
- 4) визначення форми контролю за діяльністю виконавчого органу, створення і визначення повноважень відповідних контрольних органів;
- 5) затвердження річних звітів та бухгалтерських балансів, розподіл прибутків та збитків товариства;
- 6) вирішення питання про придбання товариством частки учасника;
- 7) виключення учасника із товариства;
- 8) прийняття рішення про ліквідацію товариства, призначення ліквідаційної комісії, затвердження ліквідаційного балансу.

Статутом товариства і законом до виключної компетенції загальних зборів може бути також віднесене вирішення й інших питань. Питання, віднесені до виключної компетенції загальних зборів учасників, не можуть бути передані ними до вирішення виконавчого органу товариства.

Черговість та порядок скликання загальних зборів встановлюються статутом товариства і законом.

У товаристві з обмеженою відповідальністю створюється *виконавчий орган* (колегіальний або одноособовий), який здійснює поточне керівництво його діяльністю і є підзвітним загальним зборам його учасників. Виконавчий орган може бути обраний також і не зі складу учасників товариства.

Компетенція виконавчого органу ТОВ, порядок ухвалення ними рішень і порядок вчинення дій від імені товариства встановлюються ЦК, іншим законом і статутом товариства.

Відповідно до ст. 62 Закону «Про господарські товариства» дирекція (директор) вирішує усі питання діяльності товариства, за винятком тих, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників. Дирекція (директор) підзвітна загальним зборам і організує виконання їх рішень. Дирекція або директор не мають права приймати рішення, обов'язкові для учасників товариства.

Директор не може бути одночасно головою загальних зборів учасників товариства.

Контроль за діяльністю виконавчого органу ТОВ здійснюється у порядку, встановленому статутом та законом. Загальні збори товариства можуть формувати органи, що здійснюють постійний контроль за фінансово-господарською діяльністю виконавчого органу. Порядок створення та повноваження контрольного органу встановлюються загальними зборами учасників товариства (частини 1 і 2 ст. 146 ЦК).

Законом «Про господарські товариства» (ст. 63) передбачено, що контроль за діяльністю дирекції (директора) товариства з обмеженою відповідальністю здійснюється *ревізійною комісією*, що утворюється загальними зборами учасників товариства з їх числа, в кількості, передбаченій установчими документами, але не менше 3 осіб. Члени дирекції (директор) не можуть бути членами ревізійної комісії.

Для здійснення контролю за діяльністю ТОВ згідно з рішенням його загальних зборів, а також в інших випадках, встановлених статутом та законом, може призначатися аудиторська перевірка. Порядок проведення аудиторських перевірок діяльності та звітності товариства встановлюється статутом товариства, законом, а також умовами договору на проведення аудиту, укладеного товариством з незалежним аудитором чи аудиторською фірмою.

До корпоративних майнових прав учасника ТОВ відноситься зокрема право розпорядитися своєю часткою у статутному капіталі товариства. Відповідно до ст. 147 ЦК і ст. 53 Закону «Про господарські товариства» учасник ТОВ має право передати чи іншим чином відступити свою частку (її частину) у статутному капіталі одному чи кільком учасникам цього товариства. Відчуження учасником такого товариства частки або її частини третім особам допускається, якщо інше не встановлено статутом товариства.

Учасники товариства користуються *переважним правом купівлі частки* учасника пропорційно до розмірів своїх часток, якщо статутом товариства чи домовленістю між учасниками не встановлений інший порядок здійснення цього права. Купівля здійснюється за ціною та на інших умовах, на яких частка пропонувалася для продажу третім особам.

Право на викуп частки або її частини, що продається учасником товариства, мають не лише інші учасники, але й саме товариство з обмеженою відповідальністю як юридична особа. Як зазначено у ч.4 ст. 147 ЦК та абз. 5 ст. 53 Закону «Про господарські товариства», у разі придбання частки учасника самим товариством, воно зобов'язується реалізувати її іншим учасникам або третім особам протягом строку, що не перевищує одного року, або зменшити статутний капітал відповідно до ст. 144 Закону «Про господарські товариства». Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму у вищому органі проводяться без врахування частки, придбаної товариством. Близьким за своїм правовим статусом до товариства з обмеженою відповідальністю є ***господарське товариство з додатковою відповідальністю***.

Поняття та ознаки ТОВ даються у частинах 1 і 2 ст. 151 ЦК і ч. 1 ст. 65 Закону «Про господарські товариства». *Товариством з додатковою відповідальністю* є товариство, засноване однією чи кількома особами, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких визначений статутом. Учасники ТДВ солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним учасником вкладу. У разі визнання банкрутом одного з учасників його відповідальність за зобов'язаннями товариства розподіляється між іншими учасниками пропорційно їх часткам у статутному капіталі товариства.

Як і в ТОВ, засновники (учасники) ТДВ вносять свої вклади (майно) у статутний капітал, який поділяється на частки, визначені статутом. За своїми зобов'язаннями ТДВ як юридична особа відповідає передусім своїм майном. Учасники такого товариства теж несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх вкладів, тобто в разі пред'явлення кредитором вимог до товариства вони можуть втратити свої вклади.

Однак, при недостатності майна у ТДВ його учасники можуть притягатись до додаткової (субсидіарної) відповідальності за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним учасником вкладу.

Отже, учасники ТДВ несуть підвищену майнову відповідальність за борги товариства. У формі ТДВ можуть створюватись довірчі товариства або страхові компанії. *Найменування ТДВ* має містити вказівку на його організаційно-правову форму, а саме слова «товариство з додатковою відповідальністю».

Оскільки ТДВ за своїм правовим режимом, порядком створення та діяльності близьке до ТОВ, закон (ч. 4 ст. 151 ЦК, ч. 3 ст. 65 Закону «Про господарські товариства») поширює на товариства з обмеженою відповідальністю, положення про товариство з обмеженою відповідальністю якщо інше не встановлено статутом товариства і законом. Отже, на ТДВ поширюється положення про ТОВ щодо установчих документів, статутного капіталу товариства, управління цим товариством, переходу частки учасника у статутному капіталі до іншої особи, виходу чи виключення учасника з товариства, порядку і підстав його ліквідації тощо.

Повні і командитні товариства. *Повне товариство.*

Повне товариство визначається Цивільним кодексом України як товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить.

Повне товариство поряд з командитним відноситься до товариств – об'єднань осіб. Крім ЦК (статті 119 – 132), статус повних товариств (далі – ПТ) регулюється п.п. 5, 7 ст 80 ГК та статтями 66 – 73 Закону «Про господарські товариства». *Установчим документом ПТ є засновницький договір.* Якщо хоча б одним з учасників ПТ є фізична особа, такий договір підлягає нотаріальному посвідченню. Виходячи з того, що учасники ПТ «займаються спільною підприємницькою діяльністю» (ст. 66 Закону «Про господарські товариства»), вони «відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства» (ст. 119 ЦК), ГК вводить правило, відповідно до якого учасниками ПТ можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва.

Тому при нотаріальному посвідченні засновницького договору ПТ його учасники – фізичні особи мають надати свідоцтво про їх державну реєстрацію як суб'єктів підприємницької діяльності. Кількість учасників ПТ законодавством не обмежується. Однак характер відносин, що складаються в ПТ, і, зокрема, відповідальність учасників всім своїм особистим майном за зобов'язаннями товариства, детермінує невелику їх кількість. Закон не визнає ПТ корпорацією однієї особи, бо забороняє створення ПТ одним учасником (ч. 2 ст. 114 ЦК).

Відповідальністю учасника своїм майном за зобов'язаннями ПТ пояснюється й інша норма – одна особа може бути учасником тільки одного повного товариства (ч. 2 ст. 119). Учаснику забороняється без згоди інших учасників від свого імені вчиняти угоди, що є однорідними з тими, які складають предмет діяльності товариства, тобто передбачені в засновницькому договорі ПТ. Однак, таке обмеження не поширюється на угоди, що укладаються для власних потреб, бо в цьому випадку учасник не конкурує з ПТ. Відповідно до вимог ч. 4 ст. 119 ЦК, ст. 66 Закону «Про господарські товариства» найменування ПТ повинно містити імена (найменування) всіх його учасників, слова «повне товариство» або містити ім'я (найменування) одного чи кількох учасників з доданням слів «і компанія», а також слів «повне товариство». Відсутність такої інформації відповідно до статті 8, 27 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб- підприємців» є підставою для відмови у проведенні державної реєстрації ПТ.

Командитне товариство. Командитне товариство ЦК визначає як товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства. Командитне товариство поряд з повним відноситься до товариств – об'єднань осіб. Крім Цивільного Кодексу (статті 133 – 139) правовий статус командитних товариств регулюється частинами 6,7 ст. 80 ГК та статтями 75 – 83 Закону «Про господарські товариства».

Командитне товариство об'єднує риси товариства з обмеженою відповідальністю та повного товариства. Як і в повному товаристві, у КТ повні учасники – один або декілька, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення, а як і в ТОВ – вкладники, тобто один чи кілька учасників, несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства. Оскільки КТ має багато спільних рис з ПТ, то на КТ поширюються норми ЦКУ, що регулюють діяльність ПТ (статті 119 – 132).

Специфікою КТ є взаємовідносини між повними учасниками та вкладниками, права і обов'язки вкладників, відповідальність вкладників, особливості засновницького договору (статті 134 – 139 ЦК). Відповідно до ч. 7 ст. 80 ГК повними учасниками командитного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва. Ця норма витікає зі ст. 167 ГК, відповідно до якої володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом, однак законом можуть бути встановлені обмеження певним особам щодо володіння корпоративними правами та/або їх здійснення.

Таке роз'яснення дано Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва. Тому при нотаріальному посвідченні засновницького договору КТ повні учасники – фізичні особи мають надати свідоцтво про їх державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності.

Установчим документом КТ є засновницький договір, що підписується тільки повними учасниками і вважається укладеним, якщо ними у належній формі досягнуто згоди з усіх істотних умов, необхідних для його виконання (статті 88, 134 ЦК, статті 4, 76 Закону «Про господарські товариства»). Судова практика виходить з того, що відсутність цієї інформації є підставою для визнання договору недійсним. Відповідно до вимог ч. 2 ст.133 ЦК, ст.75 Закону «Про господарські товариства» найменування КТ має містити імена (найменування) всіх повних учасників, слова «командитне товариство» або містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів «і компанія», а також слова «командитне товариство».

Відсутність такої інформації відповідно до статті 8, 27 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» є підставою для відмови у проведенні державної реєстрації ПТ. Кількість повних учасників законом не регулюється, проте зі змісту ч. 3 ст. 134 ЦК витікає, що КТ може бути створено одним повним учасником – в цьому випадку установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені ЦК для КТ. Виходячи зі змісту ст. 139 ЦК, КТ може існувати, якщо в ньому залишаються хоча б один повний учасник і один вкладник.

Відповідальність повних учасників КТ всім своїм особистим майном за зобов'язаннями КТ забезпечується, зокрема, вимогами закону (ст. 135 ЦК), проте, що особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві; повний учасник командитного товариства не може бути учасником повного товариства, а повний учасник командитного товариства не може бути вкладником цього самого товариства.

Щодо кількості вкладників, то з визначення КТ (ст. 133ЦК) слід зробити висновок, що у КТ може бути і один вкладник. Вкладники вступають до КТ шляхом внесення грошових або матеріальних вкладів (ст. 78 Закону «Про господарські товариства»), що посвідчується свідоцтвом про участь у КТ (ст. 137 ЦК).

Закон не регулює облік вкладників КТ, порядок внесення ними вкладів і додаткових внесків, притягнення їх до відповідальності за невнесення ними їх вкладу (ст. 138 ЦК). Тому процедура вступу та виходу з КТ, зокрема, у разі смерті вкладника або оголошення його померлим, ліквідації (реорганізації) юридичної особи-вкладника КТ, порядок притягнення вкладника до відповідальності перед КТ мають бути визначені в засновницькому договорі (меморандумі).

ЦК регулює тільки сукупний розмір вкладів вкладників – він не може перевищувати п'ятдесяти відсотків складеного капіталу КТ, причому на момент державної реєстрації КТ кожний із вкладників повинен зробити вклад у розмірі, встановленому законом.

Відповідно до ст. 80 Закону «Про господарські товариства» цей вклад складає не менше 25 відсотків внеску кожного вкладника. З аналізу ст. 136 ЦК слід зробити висновок, що в організації діяльності КТ, як і в діяльності ПТ, також присутні два аспекти – управління діяльністю товариства та ведення справ. *Управління діяльністю КТ* здійснюється повними учасниками у порядку, встановленому ЦК для повного товариства, вкладники в жодному разі не можуть брати участі в управлінні діяльністю КТ або перешкоджати діям повних учасників. Якщо в КТ є тільки один повний учасник, то і управління товариством, і ведення його справ здійснюється цим учасником самостійно (ст. 81 Закону «Про господарські товариства»).

Споживчі та виробничі кооперативи.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про кооперацію» кооперативом є юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування. Однак вказаний Закон містить ще одне визначення кооперативу у ст. 6: це первинна ланка системи кооперації, яка створюється внаслідок об'єднання фізичних та/або юридичних осіб на основі членства для спільної господарської та іншої діяльності з метою поліпшення свого економічного стану.

Істотної різниці у цих дефініціях немає.

Ознаки кооперативу:

- 1) членський характер об'єднання зусиль;
- 2) відкритість членства, тобто свобода входження в кооператив, виходу з нього, при умові дотримання основних статутних вимог;
- 3) самофінансування, майнова відповідальність членів;
- 4) самодіяльність і самоуправління;
- 5) демократичний характер управління, рівність членів кооперативу (прийняття рішень за принципом: 1 член кооперативу – 1 голос), змінність і виборність керівництва;
- 6) обов'язкова трудова участь членів кооперативу або участь у його господарських операціях;

7) примат задоволення матеріальних та інших потреб членів кооперативу над прибутковістю (хоча остання не виключається і є засобом досягнення мети кооперативу);

8) розподіл чистого прибутку пропорційно господарській, зокрема трудовій, участі членів у діяльності кооперативу;

9) обмеження виплат відсотків на вкладений капітал тощо.

Ознаки, за якими споживчі та виробничі кооперативи відрізняються один від одного: сфера господарської діяльності; об'єднання фізичних осіб у виробничі кооперативи і об'єднання фізичних та/або юридичних осіб у споживчі кооперативи; різна мета діяльності, адже виробничі кооперативи створюються з метою одержання прибутку, а споживчі – з метою задоволення споживчих потреб їх членів.

Основною відмінністю цих кооперативів є належність перших до підприємницьких товариств, а других – до непідприємницьких (ст. 86 ЦК). Непідприємницький правовий статус споживчих кооперативів повинен зумовлювати особливий порядок розподілу їх доходів; інший порядок визначення розміру паїв членів споживчого кооперативу та обсягу їх відповідальності за його зобов'язаннями.

Однак норми чинного законодавства України не врегульовують діяльність споживчих кооперативів саме як непідприємницьких товариств. На відміну від інших видів корпорацій, наприклад, господарських товариств, в яких створюється статутний фонд, для споживчих і виробничих кооперативів є характерним формування *неподільного та пайового фондів*. При цьому законодавство не передбачає мінімального розміру пайового фонду під час створення вказаних кооперативів, в той час як для більшості господарських товариств така вимога є обов'язковою (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю).

Закон України «Про кооперацію» містить два *поняття пайового фонду*: фонд, що формується із пайових внесків членів кооперативу при створенні кооперативу (ст.2); майно кооперативу, що формується за рахунок паїв (у тому числі додаткових) членів та асоційованих членів (ст. 20).

Отже, дві різні статті Закону в одному випадку визначають пайовий фонд як такий, що формується суто при створенні кооперативу, а в іншому – як майно кооперативу. У споживчих і виробничих кооперативах формується не лише пайовий, але й неподільний фонд, який є обов'язковим фондом, що формується за рахунок вступних внесків та відрахувань від доходу кооперативу і не підлягає розподілу між пайовиками (ст. 2 Закону України «Про кооперацію»).

Формування неподільного фонду відповідно до закону є обов'язковим. Вказане положення визначає особливість саме кооперативів. Резолюція Міжнародного Кооперативного Альянсу підкреслює необхідність утворення такого фонду як основи стабілізації діяльності кооперативу. Згідно із ст. 15 Закону України «Про кооперацію» порядок формування неподільного фонду визначається загальними зборами кооперативу. Закон встановлює, що розпоряджатися неподільним фондом кооператив не може, а саме: майно неподільного фонду кооперативу між членами розподілятися не може; при ліквідації кооперативу майно неподільного фонду передається іншій кооперативній організації (ст. 29).

Закон України «Про кооперацію», окрім неподільного та пайового фонду, передбачає створення в кооперативі й інших фондів, а саме: спеціального фонду, резервного фонду (ст. 20).

Призначення резервного фонду полягає у забезпеченні покриття можливих втрат (збитків) товариства, призначення ж спеціального фонду чітко не визначено, вказано лише, що він використовується за рішенням органів управління кооперативу.

Споживчі і виробничі кооперативи створюються та діють *на засадах членства*. Порядок вступу до членів кооперативу врегульовується у Законі України «Про кооперацію». Ст. 10 Закону визначає, що членами кооперативу можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, юридичні особи України та іноземних держав, що діють через своїх представників, які внесли вступний внесок та пай у розмірах, визначених статутом кооперативу, додержуються вимог статуту і користуються правом ухвального голосу.

Таким чином, Закон закріплює загальні підстави виникнення членства у кооперативі як для фізичних, так і для юридичних осіб. Законом України «Про кооперацію» передбачається можливість асоційованого членства у кооперативі. Ст. 14 цього законодавчого акту визначає юридичних осіб як асоційованих членів кооперативу, що внесли пайовий внесок і користуються правом дорадчого голосу в кооперативі. При ліквідації кооперативу асоційований член кооперативу має переважне порівняно з членами кооперативу право на одержання паю.

Асоційовані члени споживчих і виробничих кооперативів не зобов'язані брати особисту трудову чи іншу участь у господарській діяльності кооперативу. Взамін сплачених пайових внесків члени споживчого чи виробничого кооперативу отримують *сукупність прав, як майнових так і немайнових, пов'язаних із членством у кооперативі*.

Закон «Про кооперацію» виділяє такі майнові права членів будь-яких кооперативів:

- участь в господарській діяльності кооперативу (ч. 1 ст. 12);

- користування послугами кооперативу (ч. 1 ст. 12);

- одержання кооперативних виплат та виплат на паї (ч. 1 ст. 12);

- одержання паю у разі виходу з кооперативу в порядку і в строки, визначені його статутом. Пай кожного члена кооперативу формується за рахунок разового внеску або часток протягом певного періоду. Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду. Паї, в тому числі резервного і спеціального фондів, є персоніфікованими і в сумі визначають загальну частку кожного члена кооперативу у майні кооперативу (ч. 1 ст. 12, ст. 21);

- право на кооперативні виплати – частини доходу, що розподіляється за результатами фінансового року між членами кооперативу пропорційно їх участі в господарській діяльності кооперативу у порядку, визначеному рішенням вищого органу управління кооперативу. Загальна сума виплат на паї не може перевищувати 20 відсотків доходу, визначеного до розподілу (ст. 26);

- право на виплату на паї із доходу кооперативу. Розмір виплат на паї встановлюється рішенням загальних зборів членів кооперативу після відрахувань обов'язкових коштів на формування і поповнення його фондів. Виплати можуть здійснюватися у грошовій формі, товарами, цінними паперами, а також у формі збільшення паю та в інших формах, передбачених статутом кооперативу (ст. 26);

право на одержання своєї загальної частки натурою, грішми або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки – у натурі у разі виходу або виключення з кооперативу (ст. 21);

- на отримання майна у випадку ліквідації кооперативу в порядку, визначеному статутом, що залишилося після задоволення вимог кредиторів кооперативу, здійснення виплат членам кооперативу паїв та виплат на паї, кооперативних виплат, оплати праці, розрахунків з кооперативним об'єднанням, членом якого він є (ст. 29).

Обсяг відповідальності членів кооперативу за його зобов'язаннями. Ст. 27 Закону України «Про кооперацію» встановлює відповідальність членів кооперативу за його зобов'язаннями в межах внесеного ними паю, якщо інше не передбачено статутом кооперативу чи законом. Цивільний кодекс передбачає дещо інший **обсяг** відповідальності членів виробничих кооперативів – субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом.

Проведений огляд дає можливість виокремити особливості правового статусу споживчих і виробничих кооперативів. По-перше, це створення в кооперативах пайового та неподільного фонду, а не статутного, як це відбувається в господарських товариствах.

По-друге, створення кооперативу не лише на основі об'єднання майнових внесків, але й на засадах членства. Відбувається сплата вступного внеску, обов'язкового пайового внеску, членських та цільових внесків, розгляд заяви про вступ до кооперативу виконавчим органом та затвердження рішення виконавчого органу загальними зборами членів кооперативу, в той час як в господарських товариствах потенційними учасниками сплачується лише внесок до статутного (складеного) капіталу.

По-третє, членство у кооперативі зумовлює виникнення права на пай, на відміну від господарських товариств, права учасників яких виникають з акції, частки в статутному (складеному) капіталі. Враховуючи належність виробничих кооперативів до підприємницьких товариств, а споживчих – до непідприємницьких, порядок обрахунку розміру паю членів цих кооперативів повинен бути різним.

Члени споживчих кооперативів, виходячи з кооперативу чи отримуючи пай під час його ліквідації, не повинні отримувати більше пайових внесків, ніж вони сплатили. Таке положення забезпечить збереження непідприємницького правового статусу споживчих кооперативів.

По-четверте, це залежність права членів кооперативів на одержання частини доходу від участі у господарській діяльності кооперативу: особистої трудової участі – для членів виробничих кооперативів; **обсягу** отриманих послуг через кооператив для задоволення споживчих потреб – для членів споживчих кооперативів. До того ж, визначення Цивільним кодексом споживчих кооперативів як непідприємницьких товариств зумовлює доцільність значного обмеження прав їх членів на одержання частини доходу кооперативу.

По-п'яте, це особливий порядок реалізації права на участь в управлінні кооперативом, зокрема, наділення його членів одним голосом на загальних зборах, що є нехарактерним для інших видів корпорацій, в яких кількість голосів залежить від кількості акцій чи розміру частки в статутному фонді.

По-шосте, члени кооперативу несуть відповідальність за його зобов'язаннями в межах сплаченого ними паю, якщо інше не передбачено статутом кооперативу чи законом. Цивільний кодекс, з огляду належності виробничих кооперативів до підприємницьких товариств, встановлює субсидіарну відповідальність їх членів за зобов'язаннями кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом.

3. Правовий режим майна підприємницьких товариств

Право корпоративної власності

Модель корпоративної власності полягає в наступному: *акціонери усуваються від прав на безпосередній (продуктивний) капітал, але зберігають за собою контроль за ним.*

Корпоративне управління, з яким безпосередньо пов'язана корпоративна власність, забезпечує ефективність використання корпоративного капіталу через здійснення акціонерами своїх прав і діяльність виконавчого органу.

Статутний фонд (капітал) підприємницького (господарського) товариства.

Статутний капітал традиційно вважається зосередженням (ядром) корпоративної власності. Він є визначальним і для корпоративного управління. За допомогою корпоративного управління відпрацьовуються структури капіталопотоків на виробничий, торговельний (оборотний) і споживчий. Останні два прагнуть до автономності і не створюють базу для прибутковості виробничого капіталу.

При первісному створенні корпорації формується його статутний капітал (АТ, ТОВ та ТДВ) або складений капітал (повне та командитне товариства).

При цьому важливими є питання початкового формування статутного капіталу і його зміни в подальшому; функцій статутного капіталу; правового режиму вкладів, внесених учасниками ТОВ/ТДВ та часток в статутному капіталі; співвідношення понять «майно», «статутний капітал», «активи», «фонди», «частка в статутному капіталі», «корпоративні права» та «акції» та ін.

Поряд із поняттям «статутний капітал» у законодавстві використовується й поняття «статутний фонд», які за своєю сутністю є тотожними.

Термін *«статутний капітал»* використовується в ЦК (ст. 115 та ін.) та у сучасному бухгалтерському обліку. У ГК використовується термін *«статутний фонд»* (ст. 87 та ін.).

Статутний капітал безпосередньо пов'язаний з корпоративними правами, бо згідно зі ст. 167 ГК ці права належать учасникам товариства відповідно до їх частки в статутному (складеному) капіталі.

Функції статутного капіталу: стартова, гарантійна та визначальна структурна щодо корпоративних прав учасників.

Гарантійній функції статутного капіталу відповідають:

(а) заборона зменшення розміру статутного капіталу корпорацій без згоди їх кредиторів;

(б) заборона виплати дивідендів при збитковій роботі АТ та в інших випадках, передбачених ст. 31 Закону «Про акціонерні товариства»;

(в) вимога оголосити про зменшення статутного капіталу в разі зменшення чистих активів ТОВ та АТ по результатах фінансового року порівняно зі статутним капіталом (ч. 4 ст. 144, ч. 3 ст. 155 ЦК).

Джерела

формування

майна

товариства.

Створення господарського товариства сполучене з формуванням його статутного складеного) капіталу за рахунок вкладів учасників.

Вклад – це майно, яке передається учасниками у власність господарського товариства і грошовий еквівалент якого становитиме відповідну частку в статутному (складеному) капіталі товариства. Цим майном можуть бути як речі, так і майнові та інші відчужувані права, що мають грошову оцінку (ст.115 ЦК).

Статутний (складений) капітал складається з вартості вкладів учасників. Тобто уречевлений вираз вкладу або його інша характеристика, якщо ним є майнове право, нівелюється і набуває значення лише їх грошовий еквівалент.

Майном господарського товариства є сукупність речей, його майнових прав та майнових обов'язків. Воно формується за рахунок вкладів учасників (в грошовій або іншій майновій формі) та з інших джерел, зокрема, внаслідок здійснення товариством діяльності, укладення договорів тощо.

В якості вкладів до статутного капіталу може бути внесене *будь-яке майно*: гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 115 ЦК). Практично так само регулюється це питання й ГК (ч. 1 ст. 86).

Згідно з ч. 1 ст. 23 Закону «Про акціонерні товариства» оплата акцій здійснюється грошовими коштами або за згодою між товариством та інвестором – майновими правами, немайновими правами, що мають грошову вартість, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є набувач, та векселів), іншим майном.

Особливого значення при цьому набувають *об'єкти права інтелектуальної власності*, які у ст. 199 ЦК називаються результатами інтелектуальної творчої діяльності – нематеріальні блага. Серед цих об'єктів для використання в підприємницькій діяльності особливо привабливими є права промислової власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (гл. 39 ЦК). Водночас слід зазначити, що на вказані об'єкти існують як майнові, так і немайнові права.

Як *нематеріальне благо* в ст. 200 ЦК зазначається *інформація*. Особа, яка володіє інформацією на певному праві, так само як і результатами інтелектуальної, творчої діяльності, може передати її в якості вкладу або в оплату акцій.

Отже, «ноу-хау» розуміється, *по-перше*, як нематеріальне благо; *по-друге*, як комерційна цінність; *по-третьє*, як результат творчої праці; *по-четверте*, як певна інформація. Співвідношення цих висновків із загальним правилом про те, що вклади до статутного капіталу або в оплату акцій повинні мати грошову оцінку доводить, що така оцінка стосовно *ноу-хау* цілком можлива. Відтак, немає перешкод проти *внесення ноу-хау в якості вкладу до статутного капіталу корпорації*.

Щодо майнових прав, які допускаються до внесення в якості вкладів в корпорації, то ними є різні права користування майном (наприклад, право оренди, лізингу), права на чужі речі (суперфіцій, емфітевзис), право вимоги сплати боргу за договором тощо.

Головне, щоб ці майнові права були оборотоздатними, тобто могли передаватися іншим особам.

Останнім важливим моментом для формування статутного капіталу корпорації, який слід відзначити, є *оформлення внесення вкладів до статутного капіталу в оплату акцій*.

Сутність внесення вкладу до статутного капіталу з точки зору цивільного права – це договірні (іноді їх виокремлюють як специфічні корпоративні) відносини про зміну власника. Тобто, якщо це договір (між засновниками), то він буде договором, який опосередковує перехід права власності, як і договір купівлі-продажу, міни, тощо.

Оформлення внесення вкладу до статутного капіталу має суттєве значення, оскільки засвідчує виконання відповідних обов'язків учасників, визначає момент виникнення права власності у корпорації та тягне за собою наслідки, встановлені публічним законодавством.

ЦК та ГК не передбачають спеціальних вимог щодо цього, крім вказівки на обов'язок внесення учасниками 50% вкладу до реєстрації ТОВ із подальшим внесенням вкладу в повному обсязі протягом року. Очевидно, при цьому слід керуватися загальними нормами про виконання зобов'язання (гл. 48 ЦК, зокрема, ст. 545; гл. 22 ГК), хоча і тоді це питання фактично залишається відкритим.

Публічно-правові вимоги внесення вкладів містяться в Законі «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», який визначає необхідність подання для проведення державної реєстрації юридичної особи документа, що підтверджує внесення засновником (засновниками) вкладу (вкладів) до статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи в розмірі, який встановлено законом (ч. 4 ст. 24).

ВИСНОВКИ :

У лекції розглянуть питання заснування і припинення підприємницьких товариств, особливості їх правового статусу, правовий режим їх майна; регулювання зазначених корпоративних відносин нормами Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про кооперацію», «Про захист економічної конкуренції», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та інших нормативно-правових актів.

ТЕМА № 2. Види корпоративних підприємств.

Семінарське заняття - 2 години

Ключові поняття: корпоративне право, предмет і метод корпоративного права, джерело корпоративного права, склад корпоративних правовідносин, об'єкт корпоративних правовідносин, суб'єкт корпоративних правовідносин, зміст корпоративних правовідносин, суб'єктивне право, суб'єктивний обов'язок, правоздатність, дієздатність суб'єктів корпоративних правовідносин.

Питання до семінару

1. Поняття та ознаки юридичної особи. Сутність юридичної особи.
2. Правоздатність юридичної особи та її зміст.
3. Порядок та способи створення юридичних осіб. Державна реєстрація юридичних осіб, її правове значення. Установчі документи юридичних осіб, їх види та зміст. Підстави для визнання установчих документів недійсними.
4. Припинення юридичної особи: реорганізація юридичних осіб, її види, порядок проведення і правові наслідки; ліквідація юридичних осіб: підстави і порядок ліквідації; правовий статус ліквідаційної комісії.
5. Банкрутство як підстава для ліквідації юридичних осіб. Поняття і суб'єкти банкрутства. Правові наслідки оголошення юридичної особи банкрутом.
6. Класифікація юридичних осіб. Організаційно-правові форми діяльності юридичних осіб.
7. Поняття та види господарських товариств
8. Проблеми управління капіталом у господарських товариствах.